

De Waalse gemeenten in Nederland

Nederland kent hervormde gemeenten die een vreemde taal als voertaal hebben: het Frans. Dit opvallende fenomeen valt alleen met behulp van de geschiedenis te verklaren.

Van oorsprong een tweetalig land

In de 16e eeuw bestaan de Nederlanden uit 17 provincies, die bestuurd worden door keizer Karel V, en na hem door zijn zoon, Philips II, koning van Spanje.

Het rijk, dat een deel van het noorden van Frankrijk, België en het huidige Nederland beslaat, is bijgevolg tweetalig. De bewoners van de noordelijke regio's hebben het Nederlands als voertaal, terwijl de bewoners in het Zuiden, - de Walen -, Frans spreken.

Van alle bezittingen van de keizer zijn de Nederlanden op economisch terrein het meest welvarend. De industrie is bijna alom tegenwoordig: lakenindustrie, kantnijverheid, kolenwinning en staalindustrie. Ook de landbouw loopt in bepaalde contreien voor op de landbouw elders in Europa. Het kan niet anders of in een land dat zo naar alle kanten open ligt voor buitenlandse invloeden dringen de ideeën van de Reformatie snel binnen. Spoedig treft men er alle stromingen van de Reformatie aan die zich ook elders op het vasteland van Europa voordoen: lutheranisme, wederdopers, calvinisme.

Nauwe banden met Frankrijk

Vanuit Geneve dringt de leer van Calvijn door in Frankrijk om zich vandaar snel verder te verspreiden. Rond 1545 heeft zij zich over alle noordelijke provincies verspreid en doet zij zich overal gelden: in Valenciennes, Doornik, Lille, Brugge, Gent, en met name in Antwerpen, dat in die tijd het belangrijkste handelscentrum van Europa is. Enige tijd later hebben ook Middelburg, Amsterdam, Leiden en alle grote en kleine steden in Nederland hun Waalse gemeente.

De toenemende onderdrukking door de Spanjaarden leidt tot een gewapende opstand onder leiding van prins Willem van Oranje, bijgenaamd de Zwijger. Deze wijze en vooruitziende vorst heeft wel geprobeerd om besprekingen te voeren over een godsdienstige en politieke vrede voor het gehele land, maar de manipulaties van fanatieke protestanten enerzijds en de komst van de al even fanatieke, katholieke hertog van Alva anderzijds boren zijn hoop op een algeheel herstel van de rust en orde definitief de grond in. In 1568 beginnen de vijandelijkheden tegen de Spanjaarden, die als bezetters worden beschouwd: de Tachtigjarige Oorlog is een feit.

In plaats van één grote verenigde en onafhankelijke natie te vormen, raakt het

land definitief in twee vijandige kampen verdeeld. Het calvinisme zegeviert weliswaar in de zeven noordelijke Verenigde Provinciën die onder het gezag van stadhouder Willem van Oranje staan, uit de tien zuidelijke provincies die onder de Spaanse katholieke overheersing zijn gebleven wordt daarentegen elke vorm van protestantisme weggevaagd.

De protestanten krijgen enkele jaren de tijd om het zuiden te verlaten.

Diegenen die blijven keren terug tot het katholicisme, met uitzondering van enkele onverzettelijke groepen, die zich weten te handhaven in de Borinage en in de omgeving van Oudenaarde.

De eerste Refuge

De franstalige protestantse bevolking uit het zuiden, die zich tegen de Spaanse overheersing verzet, vlucht naar het bevrijdde noorden en sticht er kerken die tot op de dag van vandaag de naam 'Waal's' dragen.

Deze uittocht van de Waalse bevolking naar de noordelijke provincies wordt de eerste Refuge genoemd. Naast de nederlandstalige protestantse gemeenten ontstaat een - zij het - beperkt aantal franstalige gemeenten: de Waalse gemeenten. Via deze gemeenten worden de ideeën van Johannes Calvijn in Nederland geïntroduceerd en verder verspreid. De eerste geloofsbelijdenis die door de protestantse kerken in Nederland in gebruik wordt genomen, wordt in 1561 in het Frans geschreven door Guido de Brès, de Belgische hervormer en volgeling van Calvijn, en wel naar het voorbeeld van de geloofsbelijdenis die de gereformeerde kerken in Frankrijk twee jaar eerder hebben aangenomen. In 1562 wordt zij in het Nederlands vertaald. De twee eerste nationale synoden van 1571 en 1578 zijn tweetalig. Hieruit blijkt nog eens de omvang van de Waalse inbreng op dat moment. Daarna besluit men echter om voor de hand liggende redenen dat de franstaligen voortaan apart zullen vergaderen. De eerste Waalse gemeenten in de Republiek der Zeven Verenigde Provinciën komen in het laatste kwart van de 16e eeuw tot stand. Middelburg als eerste in 1574, gevolgd door Amsterdam in 1578, daarna volgen de andere Waalse gemeenten. Door de val van Antwerpen in 1585 neemt het aantal vluchtelingen in het noorden sterk toe.

In totaal zijn er ten tijde van de eerste Refuge 43 Waalse gemeenten ontstaan. Ten tijde van de tweede Refuge zal het aantal Waalse gemeenten verder groeien tot 80.

De tweede Refuge

Als Lodewijk XIV in 1685 het Edict van Nantes herroept, hebben al veel Fransen hun toevlucht in de Nederlanden gezocht. Na die datum neemt hun aantal nog sterker toe. Een voorzichtige schatting geeft aan dat zo'n 75.000 protestantse Fransen naar de Nederlanden zijn gekomen. Tenminste tweederde heeft zich hier blijvend gevestigd.

Uiteraard zoeken de hugenoten bij hun aankomst contact met de franstalige gemeenten die al in het land gevestigd zijn en die van oudsher sterk verbonden zijn met het Franse protestantisme: de Waalse gemeenten. Zij

bieden de hugenoten opvang en de gelegenheid het geloof in hun eigen, franse, taal te beleven. Bovendien kan men hier familieleden, die al eerder gevlucht zijn, aantreffen.

Ook de Waalse Synode neemt een aantal maatregelen (in de vorm van collectes en andere hulp) ten gunste van de Franse vluchtelingen.

De gastvrijheid en solidariteit die de Waalse gemeenten tonen, zal kenmerkend worden voor de houding van de nieuwe Republiek jegens vluchtelingen.

Een stukje Frankrijk in Nederland

De emigratie die het franse protestantisme voorheen al had gekend, was tijdelijk geweest. De hugenoten die Frankrijk na 1685 verlaten, hopen voor het merendeel snel terug te kunnen keren naar hun land. Zij worden evenwel in hun verwachtingen bedrogen. Hun nakomelingen worden gedwongen zich blijvend buiten Frankrijk te vestigen. Zij passen zich aan en integreren langzamerhand in de verschillende gastlanden: Zwitserland, Duitsland, Denemarken, Groot-Britannië, Ierland en Nederland, Zuid-Afrika en Noord-Amerika. De vluchtelingen zijn Frans, hun toevluchtsoord wordt het steeds minder.

Terwijl de autoriteiten in andere protestantse staten de vluchtelingen en hun invloed aanwenden voor de verwezenlijking van de nationale politiek zien de Nederlanden op hun grondgebied een klein stukje protestants Frankrijk ontstaan.

Onder de franse vluchtelingen bevinden zich ambachtslieden, boeren, leraren, militairen, predikanten, etc. Van zeer rijk tot zeer arm. Het is opmerkelijk dat veel van hen werk vinden in de wereld van de uitgeverij en de boekhandel.

Van de 230 boekverkopers die rond 1700 in Amsterdam geregistreerd staan zijn er 100 lid van de Waalse Gemeente in de stad. De 'gazetten' van Holland, die verantwoordelijk zijn voor de verspreiding van wetenschappelijk, politiek en cultureel nieuws in Europa, zijn vaak in handen van hugenoten.

Tegenwoordig

In de 18e eeuw is de integratie van de hugenoten, die inmiddels voor het merendeel de Nederlandse nationaliteit hebben, langzamerhand een feit.

Het aantal Waalse gemeenten is van 80 gemeenten (het maximum) teruggegaan naar het huidige aantal van 14. Met de hervormde, Nederlandse en de engelstalige, Schotse gemeenten vormen de Waalse gemeenten tezamen de Nederlands Hervormde Kerk.

De huidige Waalse gemeenten zijn volledig Nederlandse gemeenten. Dat wil zeggen dat zij niet afhankelijk zijn van buitenlandse instanties. Het overgrote deel van de leden is Nederlands. Daarnaast tellen de Waalse gemeenten andere franstalige of gedeeltelijk franstalige gezinnen, die zich tijdelijk of blijvend in Nederland hebben gevestigd. Deze laatsten zijn ondermeer afkomstig uit België, Zwitserland, Frankrijk, Italië, Kameroen, voormalig Zaïre, Democratisch Congo en Madagascar.

In de laatste jaren van de twintigste eeuw hebben talrijke vluchtelingen afkomstig uit Afrika zich bij de Waalse gemeenten gemeld. Hun aanwezigheid heeft in sommige steden tot een zekere opleving geleid. Zij vormen in zekere zin een derde refuge, die evenwel zeer sterk verschilt van de twee voorafgaande.

Net als in het verleden is de voertaal het Frans. Dat geldt zowel voor de zondagse erediensten, als voor de bijbelkringen, lezingen, reizen en andere activiteiten binnen de Waalse gemeenten.

Als franstalige Nederlandse gemeenten zijn de Waalse gemeenten in Nederland een opvallend fenomeen in de protestantse wereld.

Waalse Kerk in Amsterdam

Interieur van de Franse Kerk (Waalse Kerk, ongeveer 1640) voorheen (vóór 1616) een klooster In het midden een lichaam wordt begraven in een ondergronds sarcofaag.

De Waalse of Franse kerk heeft twee ingangen. Een op de oude Zijds Achterburgwal en een in de Oude Hoogstraat naast het Oost-Indisch huis. De oorspronkelijke kerk werd reeds gesticht in 1409 en herbouwd in 1661. (De toegangspoort is gebouwd door Hendrik de Keyser).

De Waalse Kerk is de vroegere kapel van het klooster der Paulusbroeders. Het klooster van de Paulusbroeders werd in 1409 gesticht op het terrein achter de Oudezijds Achterburgwal, ongeveer ter hoogte van de huidige Oude Hoogstraat. De kapel werd in 1496 ingewijd. Na de Alteratie van 1578 werd het klooster door het stadsbestuur geconfisqueerd, waarna de kloosterkapel dienst deed als opslagplaats en proveniershuis (liefdadig gesticht). In 1586 kreeg de Waals-hervormde gemeente toestemming om in de kloosterkapel Franstalige kerkdiensten te houden. De kapel werd toen omgedoopt in "Walenkerck" of Waalse Kerk. In 1616 werd aan de noordkant van het voormalige kloosterrein tussen de woonhuizen aan de Oude Hoogstraat een poortje gebouwd door Hendrick de Keyser. Het poortje is versierd met doodshoofden, een verwijzing naar de uitvaarten die aan deze zijde van de Waalse Kerk plaatsvonden.